

Utdrag ur:

”Topografiska och statistiska uppgifter om Kristianstads län utgifna af Generalstabens topografiska afdelning” (Stockholm, 1876)

(-sid 200>)

Kristianstad, länets hufvudstad, är belägen vid 56° 1' 58" nordlig latitud, och 3° 54' 13", eller i tid 15'36", vester om Stockholms observatorium. Den till sitt läge bestämda punkten är kyrkans torn.

Orten är en telning af den urgamla staden *Vä* eller *Vehe*, som låg $\frac{5}{8}$ mil längre åt sydväst, och måtte varit ej så alldeles obetydlig, då den kunde ega två kyrkor och ett kloster (sedermera flyttadt till Beckaskog). Härjad af svenskarna, 1452 under Carl Knutsson och 1509 under Svante Sture, blef den slutligen i Februari 1612 i grund förstörd af Gustaf II Adolf.

Efter freden i Knäred beslöt konung Kristian IV, att flytta staden, och sände redan år 1613 ”ärfarne män”, att vid *Allö* utstaka tomter och fäst- (-sid 201>) ning, hvarjemte från de under kriget förstörda byarna *Näsby* och *Nosaby* uttogs stadsjord, i vederlag för den, som borgerskapet innehafte i *Vä*. Den 22 Mars 1614 utfärdades ”fundationsbref” med löfte om framtida privilegier, som dock utföllo först den 15 Mars 1622, då stapelstadsfrihet jemväl erhöles. Men redan den 5 Juni 1615 befalldes alla borgare i det forna *Vä*, hvilka ville drifva sin borgerliga näring och handel, att innan Augusti månads slut afflytta till den nya staden, som 1617, när fästningen hunnit fullbordas, fick namnet *Kristianstad*. År 1632 påbjöds ytterligare, att handel eller hantverk ej finge drifvas hvarken i *Vä* eller *Åhus*, och att sistnämnda ort, såsom lastageplats, skulle lyda under *Kristianstads* jurisdiction.

Att läget var väl valdt, visade sig deraf, att *Kristianstad* snart blef en betydlig handelsstad och nederlagsplats för en stor del af *Skåne*, *Kronobergs län* och *Blekinge*. Men konungen åsyftade derjemte en centralfästning för sina besittningar på andra sidan *Sundet*, och belägenheten mellan rinnande vatten och träsk tycktes väl lofva, att platsen kunde blifva ett annat *Mantua*, hvarför den ock försågs med lämpliga fästningsverk. Eget nog vore danskarne sjelfve de förste, som fingo pröfva på deras styrka. *Kristianstad* belägrades och intogs af dem med storm 1676, men återföll efter en långvarig belägring år 1678 i svenskarnes händer. Någon tid derefter nedrefvos fästningsverken, men återställdes 1710, efter danskarnes inbrott i *Skåne*.

I början af 1770-talet tilldrog sig en till utseendet obetydlig händelse, som alldeles förvandlade stadens betydelse både som handelsort och försvarsplats. Helge å, som dittills haft sitt enda ut- (- sid 202>) lopp vid *Åhus*, skar sig från *Yngsjön* ett nytt aflopp åt sydost, hvarvid vattenytan märkbart sänktes. Ån hade förut varit segelbar; den blef nu ofarbar äfven för båtar. Fästningsverkens styrka förminskades, sedan vattnet utanför dem ej längre hade erforderligt djup. Alla varor måste tillsvidare (och detta *tillsvidare* räckte i 70 år) på vagn forslas 2 mil mellan *Åhus* och staden. Handeln aftynade. Fabrikerna upphörde, så att år 1822 deraf återstodo endast några garfverier och färgerier, jemte handtverkerier, och idkarne af dessa sista klagade öfver intrång af garnisonsmanskapet i deras lofliga näring. Matvaror tillfördes staden i sådant öfverflöd, att de ej skulle funnit afsättning, om ej de närmaste städerna i *Blekinge* här gjort uppköp, och den ene landtmännen köpt af den andre på stadens torg. Med spanmål idkade staden ingen handel, och i allmänhet hade den föga inflytande på landets odling, näringar och konstflit.

Ehuru ej beläget vid hafvet, har *Kristianstad* stapelstadsrätt. Dess hamn och lastageplats är *Åhus*. Ungefär $\frac{1}{4}$ af befolkningen i denna by, nemligen alla de, som för handel och sjöfart der bodde, lydde längre i judicielt och administratift hänseende under *Kristianstad*; men i början af 1860-talet förordnade Konungens befallningshafvande, att detta skulle upphöra, och byns hela personal dädanefter upptagas i *Åhus* sockens, till *Villands* härad lydande, mantalslängd.

Som lastageplats betraktad, var *Åhus* länge temligen medelmåttig, försedd endast med en öppen redd, der fartygen måste lossa och lasta. Första steget till *Kristianstads* upphjelpande ur dess ofvan-nämnda iråkade förfall, var alltså hamnbyggnad vid *Åhus*. Härtill beviljade städerna år 1841 ett an- (- sid 203>) slag motsvarande 22500 kronor och ett lån af 48000; men för rättegång med strandegarne vid *Helgeå*, rörande befarad öfversvämning, kunde arbetet ej börja förrän 1847. År 1850 beviljade Kongl. Maj:t ett tillägg af 12000 R:dr B:eo från handels-

och sjöfartsfonden. Hela arbetet var då, med undantag af en mindre betydlig muddring, redan fullbordadt. Hamnen har 12 fots djup. Den muddras och förbättras fortfarande på stadens bekostnad.

I sammanhang med hamnbyggnaden vid Åhus upprepades Helge å, och man kringgick Yngsjön genom en kanal, kallad *Hernestad grift*. Detta arbete började staden utan understöd af statsmedel, men till dess fullbordande beviljade Kongl. Maj:t 20000 kronor. In alles medförde hamnbyggnad, och upprensning af farleden, för staden en kostnad af 133394 R:dr 7 sk. 6 rst. Banco. Varuforslingen sker nu på pråmar, som ligga tre fot djupt, och bogseras af ångbåt. Egentligen är farleden 4 fot djup från Åhus genom *Hernestad grift* till Svarte vass, men der ofvanföre numera uppgrundad till 3½.

Handeln började genast de första åren att ökas; men med allt detta är den 2 mil långa vattenvägen särdeles besvärlig och högst otillräcklig, samt måste årligen underhållas genom muddringar. Man helsade derföre med glädje ett anbud, som tycktes lofva, att åt staden bereda lättare samfärdsel.

Den 1 och 3 April 1858 uppgjordes kontrakt mellan, å ena sidan engelske ingenjörerne Milner, Gale och Smith, samt, å den andra staden Kristianstad och öfrige jordegare kring Helgeån från Torsebro till Åhus, angående invallning och kanalisering af berörda vattendrag jemte Nosaby-Hammar-sjön. Ån skulle invallas, dels från Torsebro till Kristian- (- sid 204>) stad, dels vidare derifrån till Hornalandet. Kanal skulle grävas från Horna till Åhus, och göras så stor, att de fartyg, som inlöpa i Åhus hamn, kunde gå upp till staden. Härigenom skulle så väl Araslöfsjön som Horna- Nosaby-Hammar-sjön torrläggas. Bolaget skulle på egen bekostnad utföra arbetet, mot rättighet att i 60 år begagna landvinningen, som beräknades till omkring 50000 qvadratref, eller öfver $\frac{1}{3}$ kvadratmil (andre uppgifva till och med $\frac{1}{2}$ kvadratmil).

Samma år den 10 Augusti stadfäste Kongl. Maj:t kontraktet, med bestämmande, att kanalen från Kristianstad till Åhus skulle hafva 180 fots bredd i lägsta vattenytan och 12 fots djup.

Arbetet börjades 1859 genom utfyllning af en bank mellan yttersta udden af Hammarslandet och Kristianstad stads mark. Men redan 1861 och 1863 överenskom man om vissa ändringar i planer och vilkor. Banken, som är 5200 fot lång, blef på hösten 1863 färdig, och den häri-genom afdämda norra viken af Hammars sjö utpumpades och uppdikades. Redan påföljande år besåddes den nya landvinningen (utgörande omkring 4500 qvadratref) med hvarjehanda foderväxter. Pumpningen förnyades sedan hvarje år, men den mest sankta delen af sjöbottnen ville icke blifva torr.

Emellertid medförde urtappningen en fördel, som man icke beräknat. Frossornas antal har, enligt läkares intyg, allt sedan minskats otroligt, ej blott i staden, ej blott i staden, utan äfven uti de kring den forna sjön belägna byarna Näsby, Nosaby, Hammar m. fl.

Efter en uppkommen rättegång uppgjorde strandegare kring Nosaby-Hammar-sjön den 25 April 1868 nytt kontrakt med Milner om torrläggning af (- sid 205>) nämnda sjö, hvilket till en del af Kongl. Maj:t gillades. Följande år den 23 Januari afslöt Milner ytterligare ett kontrakt med strandegarne i Asum, Köpinge, Efveröd, Vittsköfle, Nosaby, Viby, Rinkaby och Åhus socknar. Ån skulle nu visserligen invallas och upprensas från Långebro till hafvet, men om segelbar kanal var ej längre fråga, utan istället skulle anläggas jernväg från Kristianstad till Åhus. Planen underställdes Kongl. Maj:t, som förklarade den icke utgöra föremål för nådig pröfning. Arbetet blef aldrig ens påbörjadt.

I November 1869 öfverlät Milner sin rätt till Sutcliffe och Seed, hvarefter åtminstone så mycket vidgjordes, att vattenståndet hölls under en i kontraktet bestämt höjdpunkt, och den ofvan nämnda banken anlades en 25 fot bred körväg, genom hvilken landkommunikationen mellan Kristianstad och sydliga delen af Villands härad förkortades.

Staden var ursprungligen belägen på en halfö, omgifven i vester af Helgeån, samt i öster och söder af Hammarssjö, som utgör en större utvidgning af ån. Närmaste trakten består af en fruktbar och i allmänhet väl odlad slätt, som åt norr och vester begränsas af skogbeväxta höjder. Sedan Helgeån passerat de en knapp mil norr om staden belägna Torsebrofallen, äro åns stränder särdeles låga, och dess fall från Torsebro till hafvet (omkring 3,7 mil) föga mer än 3 fot, hvarföre strömmen har ringa hastighet. En naturlig följd häraf är, att ån svämmas öfver den låglända trakten, och bildar sjöar af högst obetydligt djup: på många ställen med ej mer än $\frac{1}{2}$ till fots klart vatten: derunder dy. Vid vår och höst-flöde samt för öfrigt vid stark

nederbörd, öfversvämmas närliggande låglända åkrar och ängar (- sid 206>) ännu mera. Genom vattnets sålunda ofta upprepande stigande och fallande, har trakten på många ställen, der ej ett väl ordnad jordbruk sådant förekommit, förvandlats till ett kärr.

Dels till följd af detta läge, dels genom uppförda verk, var Kristianstad redan 1644 ganska väl befästad. Förbättringar anbragtes 1748, 1786, och nya föreslogos 1806, men östra och vestra fronterna egde föga styrka, sedan vattnet afrunnit genom den förut nämnda utskärningen af Helge å. Ännu 1816 ifrade då varande chefen för fortifikationen, general Sparre, för fästningsverkets bibehållande; men 1843 förklarade Kongl. Maj:t, att Kristianstad skulle upphöra räknas bland rikets fästningar. Rifningen af vallarna, och grafvens fyllning, började svagt 1847, 1851, och med mera allvar 1852, samt fullbordades (enligt olika uppgifter) 1856, 1858, 1860 eller ännu senare. Staden vann derigenom utvidgning, dels åt östra och vestra långsidorna med 76 fot åt hvarje sida till byggnadstomter; der utanför 40 fot breda gator, och, utanför dessa, 40 fot breda boulevarder, planterade med 3 rader träd, dels åt södra ändan med omkring 500 fot, indelade till tomter, samt lika beskaffad gata, och boulevard der utanför. Å en mellan vestra fästningsfronten och ån småningom skedd upplandning var redan före raseringen anlagd en mindre park (kallad *Kommandantsträdgården*, eller i dagligt tal *Tivoli*), som sedan betydligt utvidgats, så att den år 1862 intog en areal af omkring 84 kvadratref.

Så länge fästningsverken funnos kvar, hindrade de stadens utvidgning, hvadan hyrorna redan 1832 hade stigit till en ovanlig höjd. Den fattigare befolkningen var särdeles trångbodd. Man trodde, att (- sid 207>) efter befästningarnas raserande och stadens utvidgning skulle olägenheterna blifva afhjelpade, men talrika inflyttningar hafva om intet gjort dessa förhoppningar.

Nästan samtidigt med fästningsverkets rifning bidrog en annan omständighet, att gifva staden ett förändradt utseende. Här utbröt den 5 Juni 1847 en eldsvåda, som ödelade 34 gårdar, och gjorde omkring 800 personer husvilla. Efter denna olycka uppgjordes ny tomtreglering. År 1850 voro redan åtskilliga tomter på nytt försedda med vackra, rymliga och fasta byggnader.

Stadens längd är 3000 fot och bredden 1000. Gatorna äro raka, och korsa hvarandra rätvinkligt. Längs efter stadens hufvudriktning gå 6 (boulevarderna inberäknade). Tvärgatorna kunna räknas för 10, af hvilka dock inte alla räcka tvärs igenom hela staden. Torgen äro tre: Stora och Lilla samt Fiskartorget. En fjerde öppen plats breder sig framför södra kasernen. Begravningsplatsen, fordom åtminstone belägen utom vallarna, har efter deras rifning kommit i omedelbar beröring med stadens södra ända.

Bland offentliga byggnader märkas: kyrkan, kallad *Heliga Trefaldighets-kyrkan*. Den är grundlagd 1617, invigd 1628, stor och rymlig, samt har 26 fönster. Hvalfvet hvilar på 12 i åttkant huggna stenpelare, af hvilka de båda närmast dörren, ehuru 24 fot höga, äro hvardera af ett enda stycke. De öfriga bestå af två stycken hvardera. Altare och predikstol äro af svart polerad marmor: den senare prydd med bilder af alabaster, och begge en skänk af Kristian IV.

Kronohuset, en vacker, 3 våningar hög byggnad, intager hela norra sidan af Stortorget, och (- sid 208>) bär inskriften: *Legibus & armis*. Byggnadens ena hälft begagnas nemligen af hofrätten, under det i andra hälften inrymmas högvakt, garnisonssjukhus, artilleriregementets informations-verk, rustkammare m. m.

Vidare äro att nämna: *landshöfdingeresidens*, *bangård*, *theater*, *frimurarloge*, *artillerityghus*; två *kaserner* med tillhörande stall, ridhus, kokhus; ett prydligt (på aktier ställdt) *stadshus*, hvori inrymmes sparbanken m. fl. inrättningar; *rådhus*, en stor och vacker *folkskola*, strax utom den ännu kvarstående Norr port. Staden har fyra badhus, hvaraf ett med mycken omsorg och prydlighet inredt för ång, svafvel-, stål- och varma bad; de andra tre för kalla bad. Ett af dessa är en öppen flytande bassin.

Af de offentliga byggnaderna ligga ett par egentligen utom staden, på dess nordöstra sida, nemligen *länsfängelset*, som har 93 celler, och år 1846 blef färdigt att begagnas; samt *läns-lasarettet*. Det sistnämnda hade fordon sin plats inne i staden, men fick likväl ända till år 1838 icke begagnas af stadsboarne, utan endast af landsbygden. Lasarettet var nemligen grundlagdt dels genom frivilliga bidrag af socknarna, dels genom den så kallade Filénska donationen, och härvid var ofvan nämnda vilkor fästadt. Under åren 1861-65 blef läns-lasarettet, med tillhörande kurhus, ombygdt och förlagdt på en öppen plats öster om staden. Byggnaden uppfördes

på entreprenad mot 126106,92 kr. Hufvudbyggnaden för lasarettet har tre våningar, innehållande 10 allmänna sjukrum med 8 sängplatser i vardera, och 8 enskilda rum, deraf 5 för en person, 2 för två personer och ett för tre personer; hvadan således hela lasarettet har 92 säng- (- *sia 209*>) platser. Två tvåvånings flygelbyggnader inrymma: den ena kurhuset med 5 sjukrum, deraf 2 för 8 personer och 3 för 4 personer, samt 3 dårceller, och den andra boställslägenheter för läkare och syssloman. I medeltal var, år 1864, ett antal af 100 sängplatser upptaget dagligen å lasarettet och och kurhuset; åren 1866-70 i medeltal 106.

Sedan år 1873 har staden vattenledning, anlagd af herrar Hassel & Teudt i Köpenhamn, under ledning af danske ingenjörerne Puolsen och Howitz. Ur ån uppfodras vattnet med ånga, till 3 murade vattenbehållare, och derifrån (likaledes med ånga), till ett torn, som står på en vall, fordom tillhörande en bastion af norra fästningsfronten. Från tornet ledes vattnet i jernrör längs gatorna in i alla gårdar, kronans hus och stallar inberäknade. På gatorna finnas brandposter invid gaspelarne. Anläggningskostnaden för vattenledningen gick till ungefär 160000 kronor. Staten betalar årligen 1500 kronor. Vattnet är tjenligt till allt bruk; pumpmaskiner m.m. äro af yppersta slag.

Långebro öfver Helge å vid Kristianstad tillkom när staden och fästningen anlades, och var ursprungligen af träd. Den ansågs af sådan betydighet för hela orten, att underhållet var lagdt på fem härad i Kristianstads län och två i Malmöhus. När ombyggnad slutligen befanns behöflig, beviljade ständerna vid riksdagen 1853-54 härtill ett anslag af 100000 R:dr B:co, hvaraf en tredjedel utan återbetalningsskyldighet. Härvid fästes dock det vilkor, att bron skulle byggas af jern efter en af chefen för södra väg- och vattenbyggnads-distriktet uppgjord plan, och att arbetet skulle påbörjas 1856, (- *sia 210*>) men de brobyggnadsskyldige kunde icke härtill besluta sig. I dess ställe sökte de, att på staden afvälta underhållskostnaden, men den blef dem år 1858 fortfarande ålagdt, med undantag för en socken och en by i Frosta härad. Staden skulle blott bekosta svängbro i midten. Efter många öfverläggningar och tvister blef bron, till största delen innan 1860, ombyggd. Den är nu af valsadt jern, på landfästen och pelare af huggen sten. Hela kostnaden uppgick till 318000 kronor. Bropenningar uppbaras.

Stadens folkmängd vid olika tider visas af nedan stående tabell.

År	År	År
1817.....2915	1856.....5611	1865.....6422
1821.....3073	1857.....5178	1866.....6599
1827.....3350	1858.....5236	1867.....6735
1832.....3293	1859.....5348	1868.....7701
1838.....3909	1860.....5733	1869.....7649
1843.....4302	1861.....5905	1870.....7962
1847.....4662	1862.....5980	1871.....8269
1850.....5132	1863.....6222	1872.....8458
1855.....5835	1864.....6354	1873.....8517
		1874.....8854

Orsaken till svigtningarna i äldre tider är ej tydlig. Minskningen år 1857 beror på koleran, som bortryckte nära 600 personer. Sedan den tiden har folkmängden temligen jemt stigit, utan att någon hastigare förkofran kan hos staden märkas, hvarken efter upprensning af farleden till lastageplatsen Åhus, eller efter öppnandet af jernvägen till Hesselholm. Från och med 1868 ingår i folkmängdsuppgiften den del af Nosaby kyrkosocken, som i administrativt och judi-cielt hänseende räknas till staden. Häraf det skenbara språnget i folkmängden år 1868. (- *sia 211*>)

I folkmängdssumman ingå:

	Af Vendes art.-reg:te	Af N. Skånska inf.-reg:tet
År 1843.....	1357 man	107 man
År 1847.....	1367 man	109 man
År 1850.....	1367 man	114 man

Till folkmängden var Kristianstad vid 1874 års slut den 13:e i ordningen bland rikets ständer: ganska nära lika med Helsingborg eller med Landskrona. Den hörer till 3:e klassen, och väljer, tillhoppa med Simrishamn, en representant till riksdagens andra kammare.

År 1870 funnos i Kristianstad 258 bebygda tomter och 18 obebygda. Sammanlagda antalet var år 1875 lika.

Enligt äldre uppgifter (af 1822, 1832 och 1849) egde staden, utom den egentliga stadsjorden, jemväl byarna Näsby och Nosaby, utgörande tillhopa 15 mantal, (annan uppgift: 14^{1/24}) och upptagande en vidd af 1503 tunnland (= 8417 qvadratref), (annan uppgift: 13311 qvadratref), hvaraf 634 (3550) åker och 869 (4866) äng. Mellan nämnde byar och staden börjades laga skifte år 1833. Efter 22 år hade detta skifte så långt framskridit, att rågångarna mellan skifteslagen voro bestämda, samt skiftet fortgick inom byarna. I denna skiftesförrätt-ning har man antagligen att söka orsaken, hvarför stadsjorden år 1870 af länsstyrelsen upp-gifves till endast 5570,31 qvadratref, hvaraf 3194,40 åker och 2375,91 äng. Jorden är af god beskaffenhet. År 1855 afslöts mellan kronan och staden ett utbyte af jord, hvarigenom staden erhöll tjenliga byggnadstomter.

Hus och tomter i staden uppskattades år 1875 till 4 285 300 kronor; jordarne till 283000; hus och (- sid 212>) tomter utom staden, å Beckhofvet, Ängslotterne, Ister näset och Näsbyholm till 317900.

Om stadens högre elementär-läroverk, och om Dahlska flickskolan, är förut nämndt. Af ålder har här funnits en trivialskola, som år 1850 förenades med apologist-skolan; dessutom en borgarskola och en garnisons-skola.

Fattigförsörjningen har, åtminstone i äldre tider, blifvit bestridd hufvudsakligen genom fonder, som af enskilde blifvit dertill donerade. I sammanhang med fattigvården ordnades år 1845 en arbetsinrättning.

Om banker och bank-kontor i staden är förut nämndt, äfven som om länets äldsta, här befintliga, sparbank.

I tolagsersättningsmedel uppbar staden:

År 1871.....	5378,10
År 1872.....	5380,30
År 1873.....	6937,63

Denna tillgång användes hufvudsakligen till ränta och armortering å skuld för hamnen i Åhus, och till servis åt garnisonen.

Redan år 1844, om ej förr, egde staden ett boktryckeri. År 1855 hade antalet växt till två. År 1845 grundlades ett stadsbibliothek, egentligen afsedt för en då stiftad bildningscirkel. Sedan denna efter några år upplöstes, har bibliotheket upprätthållits genom årliga afgifter från några af stadens invånare. Antalet band är omkring 1200. Böckerna förvaras i stadsfullmäktiges lokal på rådhuset.

År 1847 funnos i staden 13 tillåtna krogar och källare. Åtta år senare räknade man 17 bränvins- (- sid 213>) utminuterings- och 12 utskänkningsställen, samt en källare och två konditorier. Man smickrade sig vid denna tid, att förtärandet af spirituösa drycker vore i aftagande, och att öl i stället komme mera bruk. Numera har staden ett bolag för bränvinsminutering, som i afgift betalar 6000 kronor, och ett annat bolag för utskänkning å 11 ställen. Detta senare bolag erlägger för sin rörelse 4000 kronor.

Kristianstad är säte för länsstyrelsen och för hofrätten öfver Skåne och Blekinge. Stadsstyrelsen utöfvas af magistraten, som består af en borgmästare och tre rådmän, af hvilka en tillika magistrats-sekreterare och notarius publicus. Stadens öfrige embetsmän bestå af en civil-notarie, en krono-uppbörds-kassör, en drätselkamrerare och en stadsfiskal.

I staden äro förlagda 6 batterier af Vendes artilleri-regemente.

I kyrkligthänseende utgör den egentliga staden en enda församling, hvartill Vä hörer som annex. Men härtill komma garnisonsförsamling, och stadens andel af Nosaby kyrkby. Folkmängden i de särskilda församlingarna utgjorde den 31 December år 1870, enligt statistiska centralbyråns berättelse för nämnda år:

Församling	Man- kön	Qvin- kön	Summa	Antal hushåll eller matlag.
Stadsförsamlingen.....	2401	3102	5503	1688
Garnisonsförsamlingen.....	998	513	1511	326
Del af Nosaby.....	442	506	948	238
	Summa: 3841	4121	7962	2252
Vid 1874 års slut hörde till stadsförsamlingen.....				6256 personer
-”- garnisonsförsamlingen.....				1639 -”-
-”- Nosaby.....				959 -”-
			Summa:	8854 personer

(- sid 214>)

Dödlighetsprocenten år 1873 var 1,76 och under åren 1864 till 1873 i medeltal 1,98. För samtliga städer i riket är medeltalet under samma tid 2,56, hvarvid visserligen inflytelsen af Stockholms starka dödlighet gör sig gällande. Kristianstad tycktes i det hela vara en sund plats. Läkare vilja dock påstå, att de omgivande träskan föranleda frossor. Innan staden fick vattenledning, fans jemväl en annan omständighet, som menligt inverkade på helsotillståndet. Åvattnets beskaffenhet är nemligen ej den bästa. Detta visar redan dess utseende. Det är nemligen grumligt och af smutsgul färg, beroende derpå, att en mängd jordpartiklar och organiska ämnen deri äro uppslammade. Afdunstar man en äfven mindre quantitet af detta vatten, får man en dyktig återstod. Äfven vattnet i brunnarna på stadens område är af särdeles dålig beskaffenhet.

Förhållandet mellan födde, vigde och döde var under åren 1861-1870 årligen i medeltal följande:

Levande födde: mankön.....	112
qvinkön.....	<u>102</u>
	214
Deraf oäkta.....	49
Vigda par.....	57
Aflidne: mankön.....	66
qvinkön.....	<u>67</u>
	Summa: 133

Således i medeltal årligen 81 flere födde än döde. Stadens folkmängd har under samma år tillväxt med i medeltal 206 personer. De inflyttades antal skulle således hafva i medeltal årligen med 125 öfverskjutit de utflyttades; men härvid förekommer, att (- sid 215>) såsom redan är nämndt, blef en del af Nosaby socken år 1868 lagd till staden.

Om skolväsende, sjukvård, fattigvård, är förut nämndt.

Stadens inkomster år 1874 utgjordes af:

Kommunalskatter.....	39924,12
Bränvinsutskänkningsmedel.....	35531,31
Utdelning å stadens jernvägsaktier.....	30000
Arrende-medel.....	22523,02
Anslag af skånska städernas brandstods- inrättning till vattenledning.....	14903,12
Hamn- och kanal-afgifter m. m.....	14461,21
För jord, exproprierad till Sölvesborgs jernväg.....	10000
Tolagsmedel.....	6937,63
Af hemmanet Bockeboda.....	6731,44
Räntor å utlåtna medel.....	5201,22
Hysesmedel.....	3062,50
Diverse inkomster.....	<u>10201,57</u>

Summa: 199477,14

Under samma år stego utgifterna till följande belopp:

Löner och arvoden.....	27684,69
Vattenlednings anläggande.....	19800
Fyllning af en kanal genom staden.....	17908,47
Fattigvård.....	17154,25
Underhåll af gator, allmänna platser, vägar, hamn- och kajbyggnader.....	13743,17
Gatubelysning och gasverk.....	9595,33
Kostnader för hemmanet Bockeboda.....	3539,53
Skjutsningsbestyret.....	3450
Service-medel.....	2045,83
Sundhetsvården.....	<u>1432,72</u>
Transport	116353,99

(- sid 216>)

Ränte och kapitalafbetalningar å lån:

För Hessleholms jernväg.....	36870,15
” hamnbyggnaden.....	10380
” vattenledningen.....	9575,45
” inlösen af jordar.....	5628,25
” skjutsinrättningen.....	4050
” ny tomtreglering.....	2647,23
Diverse utgifter.....	<u>17158,68</u>

Summa: 202663,75

Man finner, att i det föregående ingå inga kyrkoräkenskaper.

Enligt commercecollegii berättelse för 1873 hade staden nämnda år 45 handlande med en betjening af 82 personer. Bevillning i och för rörelsen erlades af de handlande med tillsammans 1777,38 kronor, eller i medeltal för hvarje handlande 39,50 kronor.

År 1870 utskeppades från Åhus 7156 kubikfot spanmål och 429140 kannor bränvin: allt till inrikes orter.

De förnämsta år 1873 i Åhus lossade och lastade varor voro:

Vid inrikes farten:

Lossade	4729	kubikfot kalk och krita
”	5859	centner jern
”	40972	porter- och ölbuteljer
Lastade	918400	kannor bränvin
”	2372	centner tobak
”	119575	stycken takspån

Vid utrikes farten:

Lossade	173190	kubikfot stenkol
”	18114	centner jern
”	4929	vinbuteljer
Lastade	171000	stycken bok- och ekstäfver

(- sid 217>)

Tullbördens i Åhus år 1873 utgjorde 131653 kronor: ett belopp, hvartill den under de föregående 9 åren ingen gång hade uppgått.

År 1873 ankommo till Åhus 129 segelfartyg af tre nyläster och der ut öfver. Af dessa fartyg kommo 89 från inrikes ort och 40 från utrikes.

Antalet ankomna ångfartyg var 107, hvaraf 69 från inrikes ort och 38 från utrikes.

Samma år afgingo till inrikes orter 117 segelfartyg, till utrikes ort 9, summa 126; samt 112 ångfartyg till inrikes ort och intet till utrikes.

Af de från utrikes orter ankomna fartyg voro 71 svenska, 3 norska, 1 danskt, 3 preussiska.

Kristianstad egde år 1873 blott 1 segelfartyg, som användes till inrikes sjöfart, samt 2 segelfartyg och 1 ångfartyg, som begagnades till utländsk fart.

Om postväsende, telegraf-anstalt och jernvägstrafik är ofvanföre nämndt.

År 1873 voro stadens fabrikanter taxerade till en bevillning af 493,92 och handtverkarne till 1482,75. Fabrikerna voro 4, af hvilka 2 drefvos med ångmaskiner af 20 beräknade hästkrafter. Tillverkningsvärdet uppgick till 414716 kronor. Egarne voro 3 enskilde och 1 bolag. Vid fabrikerne voro anstälde 4 mästare, 166 manliga arbetare (hvaraf blott 7 vid fabriken mantals-skrifne), 3 qvinnor och 21 gossar.

Handtverkare och så kallade idkare voro 102 män och 1 qvinna, med 267 manliga och 9 qvinliga arbetare. Om deras fördelning i olika professioner är förut nämndt.